

LATVIJAS REPUBLIKAS TIESĪBSARGS

Baznīcas iela 25, Rīga LV 1010; Tālr.: 67686768; Fakss: 67244074; E-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv

2008.gada .oktobrī, Rīgā,
Nr.

Atzinums par iespējamu tiesību pārkāpumu, noraidot vēstnieka kandidatūru

Tiesībsarga birojā ir izskatīta pārbaudes lieta, kas ierosināta, balstoties uz Vairas Paegles iesniegumu (reģistrēts ar Nr.15G/1444), kurā norādīts uz iespējamam vienlīdzības principa (vienlīdzīgu tiesību uz darbu) pārkāpumiem.

No iesnieguma izriet, ka Vairas Paegles kandidatūru Latvijas vēstnieka amatam ANO bija izvirzījusi Ārlietu ministrijas Atestācijas komisija, ko vienbalsīgi atbalstīja arī Saeimas Ārlietu komisija. Iesniedzēja norāda, ka 2008.gada 12.septembrī Valsts prezidents noraidīja viņas kandidatūru, kā pamatojumu minot trīs iemeslus: 1) kandidatūra iepriekš tikusi apspriesta publiski un presē, kas nav pieļaujams; 2) ir pieļaujama prakse, ka politiķis kļūst par diplomātu, taču šādā gadījumā viņam jābūt bijušajam politiķim; 3) šāda persona nedrīkst būt politiskas organizācijas biedrs.

Iesniegumā lūgts izvērtēt šos atteikuma iemeslus, vai tie nav pretrunā ar Satversmi, īpaši ar vienlīdzības principu, un vai tie ir akceptējami demokrātiskā sabiedrībā. Šie argumenti nav minēti oficiālajos dokumentos, taču ir diskutēti publiski un Tiesībsargs tos vērtē, balstoties uz iesniegumu.

Lietas izskatīšanas gaitā tika vērtēts tiesiskais regulējums un lietas apstākļi, kā arī pieprasīta papildus informācija no Ārlietu ministrijas par diplomātu iecelšanas procedūru.

Satversmes 41.pants nosaka: „*Valsts Prezidents reprezentē valsti starptautiski, iecel Latvijas, kā arī pieņem citu valstu diplomātiskos priekšstāvjus.*”

Diplomātiskā dienesta darbinieku statusu, kā arī to virzīšanu un apstiprināšanu amatā sīkāk regulē 1995.gada 21.septembra Diplomātiskā un konsulārā dienesta likums (turpmāk – Likums). Likums nosaka procedūru diplomātu iecelšanai, taču neparedz skaidrus, konkrētus kritērijus, pēc kuriem izvērtējami kandidāti.

Likums paredz, ka diplomātiskajā dienestā strādā valsts ierēdņi (personas, kas atrodas valsts civildienestā un atbilst Valsts civildienesta likuma 7.panta prasībām), kā arī diplomātu amatos var iecelt personas, kas iepriekš nav bijušas saistītas ar diplomātisko karjeru un ierēdniecību. Pēc Ārlietu ministrijas sniegtās informācijas, personai, kura, kļūstot par diplomātu, nav valsts civildienesta

ierēdnis, ir izvēle stāties valsts dienestā vai arī pildīt diplomāta pienākumus uz darba līguma pamata. Tādējādi darbošanās vēstnieka amatā var skart gan tiesības pildīt valsts dienestu, gan darba tiesiskās attiecības.

Attiecībā uz valsts diplomātiskā dienesta pārstāvju iecelšanu Likuma 10.pants nosaka:

1) Ārkārtējos un pilnvarotos vēstniekus un pastāvīgos pārstāvjus pēc ārlietu ministra un Saeimas Ārlietu komisijas kopēja saskaņota priekšlikuma amatā ieceļ un no amata atlaiž Valsts prezidents, bet ārkārtējā un pilnvarotā vēstnieka diplomātisko rangu viņiem piešķir ārlietu ministrs.

(2) Šā panta pirmajā daļā minētās Valsts prezidenta tiesības neierobežo Valsts civildienesta likums.

No Satversmes 41.panta un iepriekšminētās normas izriet, ka Valsts prezidents pieņem galīgo lēmumu par diplomātu iecelšanu vai atlaišanu no amata. Valsts prezidents vērtē kandidātu atbilstību amatam un spēju pārstāvēt valsts intereses konkrētā valstī vai institūcijā. Valsts prezidentam, pieņemot iepriekšminēto lēmumu, ir plaša rīcības brīvība, taču tai pat laikā saistoši Satversmē un citos normatīvajos aktos nostiprinātie principi.

Likums nenosaka specifiskus kritērijus diplomātiskā korpusa kandidātu izvērtēšanai. No Likuma 10.panta 2.daļas izriet, ka kandidātam nav obligāti jāatbilst Valsts civildienesta likuma prasībām un viņš var nebūt valsts civildienesta ierēdnis. Saskaņā ar Likuma 7.panta 2.daļu pretendentu atbilstību diplomātiskā un konsulārā dienesta amata vietām izvērtē Pretendentu atlases un vērtēšanas komisija. Ārlietu ministrija norāda, ka Ārlietu ministrs, virzot vēstnieka amata kandidātu, balstās arī uz kritērijiem, kas nav noteikti normatīvajos aktos, bet ir vispārpieņemti praksē. Tie ir: teicamas vairāku svešvalodu zināšanas; gadījumā, ja vēstnieks tiek nosūtīts uz daudzpusējā profila pārstāvniecību - specifiskas zināšanas konkrētajā tematikā; laba reputācija; labas saskarsmes spējas un spēja aizstāvēt Latvijas intereses ārvalstīs - politiskajā, ekonomiskajā un kultūras jomā.

Valsts prezidentam ir plaša rīcības brīvība, ieceļot vēstniekus amatā. Tāpat viņam kā personai, kurai ir Satversmē noteikti uzdevumi valsts starptautiskajā reprezentācijā, var būt savs skatījums uz diplomātiskā personāla veidošanas principiem un kritērijiem, cik tālu tie nav pretrunā ar Satversmi un citām tiesību normām.

Jautājums pat kandidāta vārda un uzvārda publiskošanu pirms lēmuma pieņemšanas skar procedūru, nevis konkrētā kandidāta atbilstību. Gan Latvijā, gan citās valstīs ir izveidojusies tradīcija līdz iecelšanai amatā vēstnieku kandidatūras nepubliskot, un tas galvenokārt notiek, lai pasargātu no publicitātes kandidātus līdz lēmuma pieņemšanai. Tas, cik lielu uzmanību pievērst šim aspektam, ietilpst Valsts prezidenta rīcības brīvības ietvaros un var ietekmēt viņa lēmumu. Nav pamata uzskatīt, ka šāds arguments būtu pretrunā ar cilvēktiesībām.

Vērtējot uzdoto jautājumu par kandidātu politisko piederību un aktīvu politisko darbību, ir jāvērtē arī civiltiesību aspekts. Kā izriet no iepriekšminētā, uz konkrēto situāciju ir attiecināms gan Satversmes 101.pants, kurš nosaka, ka: „*Ikvienam Latvijas pilsonim ir tiesības likumā paredzētajā veidā piedalīties valsts un pašvaldību darbībā, kā arī pildīt valsts dienestu*”, gan Satversmes 106.pants, kurš paredz: „*Ikvienam ir tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu atbilstoši savām spējām un kvalifikācijai.*” Interpretējot šīs normas, ir jāievēro vienlīdzības princips. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes 106. panta izpratnē tiesības brīvi izvēlēties darba vietu un nodarbošanos nozīmē, pirmkārt, visām personām vienlīdzīgu pieeju darba tirgum un, otrkārt, to, ka valsts nedrīkst noteikt personām citus ierobežojošus kritērijus kā vien noteiktas to spēju un kvalifikācijas prasības, bez kurām persona nevarētu pildīt attiecīgā amata pienākumus.¹ No Satversmes tiesas prakses izriet, ka, nosakot piederību valsts dienestam Satversmes izpratnē, jāizvērtē gan funkcijas, ko pilda personas, veicot amata pienākumus, gan arī ierobežojumi, kas tām noteikti sakarā ar amata pienākumu pildīšanu². Tiesības pildīt valsts dienestu nenozīmē katram garantētu amatu valsts institūcijās, bet vienlīdzīgas iespējas pretendēt uz šiem amatiem.

Satversmes 91.pants nosaka, ka „*Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas*”. Šis princips ir noteikts arī virknē Latvijai saistošo starptautisko civiltiesību dokumentu. Viens no pamatiem, pēc kura aizliegta diskriminācija (kas var izpausties arī kā tiesību ierobežošana), ir personas politiskā pārliecība vai piederība.

Latvijas Darba likuma 29.pants nosaka, ka, dibinot darba tiesiskās attiecības, darba tiesisko attiecību pastāvēšanas laikā, kā arī uzteicot darba līgumu, aizliegta atšķirīga attieksme atkarībā no darbinieka dzimuma, rases, ādas krāsas, vecuma, invaliditātes, reliģiskās, politiskās vai citas pārliecības, nacionālās vai sociālās izcelsmes, mantiskā vai ģimenes stāvokļa vai citiem apstākļiem. Saskaņā ar Valsts civildienesta likumu šis princips piemērojams arī valsts civildienestā.

Demokrātiskā valstī personas noteikta politiskā pārliecība vai piederība politiskai organizācijai pati par sevi netiek vērtēta negatīvi. Tieši otrādi, tiek veicināta pilsoniskā līdzdalība un aktivitāte, un viena no tās izpausmēm ir dalība politiskās organizācijās. Tādēļ, ja likums neparedz šādu ierobežojumu kā kritēriju personu iecelšanai valsts diplomātiskā korpusa un valsts civildienesta amatos, nav tiesiska pamata to vērtēt. Demokrātiskā valstī nebūtu atbalstāma prakse, ka personas amatos tiek ieceltas, balstoties uz politisku piederību, taču tai pat laikā politiskā pārliecība vai piederība nevarētu būt šķērslis, lai personai liegtu pieeju valsts dienestam vai darbam, izņemot likumā noteiktos gadījumus.

Šeit būtu jānošķir jautājums par personas esošo statusu un amatu un politisko pārliecību vai partejisko piederību kā tādu.

¹ Satversmes tiesas 2003.g. 20. maija sprieduma lietā Nr. 2002-21-01 secinājumu daļas 1. pkt., Satversmes tiesas 2003.g. 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2002-20-0103 secinājumu daļas 3.pkt.

² Satversmes tiesas 2006.g. 11. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2005-24-01 7.pkt.

Valsts prezidents savas rīcības brīvības ietvaros, pieņemot lēmumu par vēstnieka iecelšanu, var vērtēt, vai diplomātiskajā dienestā ieceļamas personas, kas uz to brīdi ir politiķi vai amatpersonas. Arī apsvērumi par to, vai vēstnieku iecelšanai ir jānotiek esošā diplomātiskā korpusa ietvaros vai plašāk un to, vai deputāts sava vēlētajā mandāta pildīšanas laikā var tikt iecelts par vēstnieku, ietilpst Valsts prezidenta kompetencē. Taču personas politiskā piederība pati par sevi nevarētu būt iemesls, lai liegtu personai kļūt par vēstnieku.

Ņemot vērā iepriekšminēto, secināms, ka diplomātisko valsts priekšstāvju iecelšana ir viena no Satversmē minētajām Valsts prezidenta funkcijām un viņam ir plaša rīcības brīvība lēmuma pieņemšanā. Tomēr tiesību principi un normas, kas izriet no Satversmes, ir attiecināmas un piemērojamas, pieņemot jebkuru lēmumu.

Valsts prezidenta lēmums ir saistīts ar valsts politikas īstenošanu un to nav iespējams pilnībā izvērtēt, balstoties tikai uz tiesību pieeju, kas ir Tiesībsarga kompetencē.

Tiesībsargs

Romāns Apsītis